

Սեր Թեոֆան Ե. մանկ գրողով այս ծառերուն գունէ այն մանկն որ պատմական ակնարկութի իւններ են, պէտք է ի լոյս հանել, ամենէն աւելի առ Աթա- նաս եւ առ Սարգիս գրողածիները:

Իսկ Ա Մասն, զոր առջեւնս ունիք, երկու իրանք բաժնիւ. առաջինը լի է պատմական ակն- արկով եւ մարդ խորովկայ եւ կաթ ուղիկտի մը ղէջ ճշգրտ ձաժակադրութեանց, ա եւ այս հե- տաբերական կտորին մէկ մասն է Միաբանի ի մէջ բերածը. — մնացեալը շոր ու յամբը վիճաբանու- թիւն է հակառակ կարծեաց գէմ:

(Հարանախիւն) Զ. Բ. Զ.

Պ Ա Յ Մ Ա Կ Ա Ն

ԳՐԱՆՍԻՆՈՒՆԵՐՈՅ ԵՂԻՍԱՐԵԹՈՒԳՈՒԼԻՍ
ՔՈՂԵՐՆ ԵՂԻՍԱՐԵԹՈՒՆԵՐ, ԱՅՏՈՒՆԻՆԵՐՆԵՐ ԵՒ
ՔՈՂԵՐՆ ԵՂԻՍԱՐԵԹՈՒՆԵՐ ԱՅՏՈՒՆԻՆԵՐ

(Հարանախիւն)

Հ ա տ բնական էր ենթադրելն՝ որ կոչա- րական արտոնութեանց հրովարտանք ընդունին պատեց դրամի չէր կրնար ըլլալ: Ասոր շատոնց ապարտատ էին Եղիսարեթուպոլսեցիք, եւ Մի- նաս Եղիսարեթուպոլսեցիք էին, գեո. 1729ին սկիզբները, թէ կու տան ասոր ստացման հա- մար հարկաւոր եղած 4000 հունգարական ֆորինը: Խօսքերսին իրօք ալ բունեցին. վասն զի արտոնութեանց հրովարտակէն քանի մ'ամիս ետքը՝ կը գտնենք ձերմակ գրքին 20 ու 21 է- ջերուն մէջ անցուած այն ամէն աւատատուր քա- ղարացեաց անուններն, որոնք իրենց կարողու- թեան համեմատ՝ որոշեալ գումարով մը առ այն օգնական եղած են: Ահա ասիկ ասոնց ա- նունները:

Անիտաբէք Բաղդէն Տէֆէղեան է վասն Տիրուպի ժամանակն թէ լիւր իւր ամիս է ըրգակ շահաւ. որն որ գրքին ալ ունի:

Տիկէ Ազալայ Պիրով Նիկօշ իրեք հարուր մանրի	300
Տիկէ Ազալայ Պետրօս Գէլէ իրեք հարուր մանրի	300
» » Ալագանք Իսիկօշ » »	300
» » մանուկ Իսիկօշ » »	300
» » Ամրան ինկանու երկու հարուր մանրի	200
» » Մարտիրոս Բաղրուպան » »	200
» » Հանգօ ինկանու » »	200
» » Նիկօշ Էմիթ » »	200
» » Գաւաթ Էմիթ » »	200
» » Գրիգոր Նիկօշ » »	200
Ամայ 2400	

գրանալագում 2400

Տիկէ Ազալայ Իսիկօշ Օրդըն, հրով ու խիթան	175
» » խաղար ՕՏիկ հարուր ու մանրի	150
» » լուսիկ Թրօշ Նիկօշ հարուր ու խիթան	140
» » խաղար ՕՏիկ հարուր ու երան	130
» » Միս Եւ Կոշիկ հարուր ու խիթան	150
» » Միկօշ զարաւագ ՕՏիկ հարուր ու խիթան	120
» » Օստիկ օվանսին հարուր մանրի	100
Տիկէ Արուսեան Պոնտաթի հարուր մանրի	100
» » խալ Կիւրալու » »	100
» » խաղար զէլուր » »	100
» » խալիկ երկան » »	100
» » Տիկիկ Կիւրալու » »	100
» » Լուսիկ Օրդըն » »	100
» » Վարդան Զինի » »	100
» » Կոշիկ Միկօշ » »	100
» » խաղար Միկօշ » »	100
» » Վարդիկ Էմիթ » »	100
» » Սիմեոն Զնաթիկ Կիւրալու մանրի	90

Օվանսեք զէլուր ամիս » »	75
Մանուկ մարգարի ամիս » »	65
Էմիթ Կիւրալու Միկօշ » »	50
Ահա Կիւրալու » »	50
Նիկօշ Կիւրալու » »	50
Խալիկ Կիւրալու լուսիկ » »	50
Ավանսեք մարգարու » »	50
Կոշիկ Կիւրալու » »	50
Միս Եւ մարգարի ամիս » »	50
Լուսիկ ու մանուկ ու գրիտատուր ամիս » »	50
Կարալու Կիւրալու ամիս Եւ մանրի » »	50
Նիկօշ Կիւրալու ամիս Եւ մանրի » »	25
Մարգար Կիւրալու ամիս Եւ մանրի » »	20
Մարգար Կիւրալու » » » »	20
Կարալու Կիւրալու » » » »	20
Նիկօշ Պէլիկանի » » » »	20
Կիւրալու Կիւրալու » » » »	20
Ստօն գրադարանու ամիս իսուն մանրի » »	50
Ավանսեք Կիւրալու ամիս Եւ մանրի » »	20
Վարդան Կիւրալու » » » »	20
Խաղար Կիւրալու » » » »	25
Օվանսեք ամիս ամիս Եւ մանրի » » » »	10
Անիտաբէք մարգարի » » » »	10
Խաղար Կիւրալու » » » »	10
Պարգիկ մարգարի » » » »	10
Պարգիկ Կիւրալու ամիս ամիս Եւ մանրի » » » »	10

Ամայ 6335

Կարողոյ Զ. ին արտոնութեանց հրամանա- գրին հետեւութեամբ Եղիսարեթուպոլսեցի քա- ղար բողոքովն տարբեր վիճակի մէջ կը գտնենք: Ալ հիմակ ապա շունչ կ'առնու, ինքնիշխան տէր է, գլուխ վերցուցած կը հրամայէ, կը խորխայ:

Ան որ քանի մը տարի յառաջ (1729 փետր. 5) Հերմանշտատի վերադարձութեան կը

1. Անիտաբէք՝ որոնք որ ձեռու ձեռն ծանօտման մը բհակն ալ աւելի:

գիւմ խոնարհութեամբ, որ շնորհք բնէ ու հարկապահանքին համար կտոր մը տեղ գորշէ՝ տը իրեն տանկներ կարենայ շինել ու կենայ հարկն առնելու համար (— «Խորհուրդ արինք գլխաւորն որ երթըլի գլխաւորն ու խնդրինք տամընդուն՝ սէպն, թէ չիգայ ուրուս կենալու, նայ աղէկու- թիւն անէ գլխաւորն ու տայ կրածինան»² եւ հրաման, որ տան կտոր մը տեղ իրեքն»³, օր մինը անինք տներ, օր կենայ հախի վըայ. միեան թէ մեր ձէռն կենայ տներն ու մինք դարչայ չի տանք, զէ մեր խարճօն ետրէ տներն. » —) Հիմակ կը տեսնենք որ իրեւն ազատ կալածա- տեր, իրեւն ինքնիշխան՝ Նղիսարեմ Քաղաքը կը չարհւելէ, կը կանոնաւորէ, կառնելու կը բաժնէ, հրապարակներ, փողոցներ, իւրթեր կը կարէ ու տեղւոյն եւ գրից ազնուութեանն ու մեծութեան համեմատ մասնաւորաց ստեղծով կը ծախէ։ — Քաղքին՝ կտորներու բաշխումը կը գտնենք «Սպիտակկողքով բուռած մասնենին, մը 1734էն կամ թէ կայսերական հրովարտակին ընդու- նելութենէն տարի մը ետքն սկսած։ Սասնի՝ տեղ անշատելու ու ծախելու կը հանդիպենք ի մէջ այլոց երկնայ մեծ մասանին 22, 23, 52, 60, 61, 62, 63, 79, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 106, 107, 108, 109, 112 էջերն եւ ուրիշ շատ տեղեր։ Մէջ մէկ ինքն վըայ տեղիս տեղիս 40էն ալ աւելի անուն կայ, որոնք քաղաքային վարչութեանն տեղ ու երկրի գնած են վրանին տներ, խանութներ, պարտւէներ եւ այլն շինե- լու համար։⁴

Տներուն գինեքը շատ նուազ էին, վասն զի ամէն մէկ բաւական ընդարձակութիւն ունեցող

¹ Գրանիսիւսանիցաց քեղուս կը Նընաթէ՝ մարտ (կամրի, վառաւորն . .) տուրք։

² Gratia լատ. ե. կը Նընաթէ ընդհը։

³ Յեղ մը։

⁴ Երկիրներուն գիման ու առաւելութեան վըայ դադա- փար մ'ունենալու համար՝ կը շնորհ հոս մէկ երկու երկրի աւանանքն օրինակ, աւանով վերջրէլայ մասնենի էջերէն (Պշ. երկուսումն ըզգըքման ու հուսքան (փողոց) . . . ինչլան ի միջի (պարսակ) ամաը լաճանը աւելցուցին ու անցուց Վրացայ մանուկը անկուտար իտիգուցեանց ու հուսա քաղքին 3000 մանրի պոյսերն 6 հարուր օտգի, օրն օր լաքը իտլաւ լա պոյսերն 81. ու ունենայ քաղաքն իւրթերուն ճոճէն զմանոր տարոր գուս հանկուց. ու եփոր հանի զարտը Նոյ տնենայ քաղաքը տալու. Վրացայ մանուկ իւրթերուն ֆուսուր (լատ. ե. ծայրէ, խորքը) անպէս երկուքն ինչլան օր վերջրէլայ էկանք օր տան Նոյ ունենայ քաղաքը տալու։

Ռ. 3. Բըզդալգային իւրթը իտլաւ ընդը 9/10. Նոյ տալու քաղաքը Վրացայ պիտիւն, պոյսերն Վառաւորն Օհա- նէրն, որ տայ քաղաքին 700։

Ռ. 4. Գրանիսիւսային իւրթը լաքը 10 խուլած գորիթ (ծայր) տաւը. տալու քաղաքը Վ. լաւակին ու Օհանին 8եր ակորթին, որ տայ քաղաքին 810։

Գիտալով օր տալու քաղաքը ըզատ դըրըրարին (խաղախոր, մալիկաթը)՝ տաւը օգըրման Հօգի արեւ- թիւանէ վերի գիհն իւրթը մարգար տան կեանքուն օր- գուս ու տալու քաղաքին 280։

Ռ. 7. Երկրի շէնակային ու փուտէն կանէ քա- ղաքը 3 իւրթ, 8ը ութը իտլաւ մէկ իւրթ. — Արթի իւրթը տալու քաղաքն խաշատուրին Նորգային օր տայ քա- ղաքին 150։

տեղը 50, 100, 500, 800 եւն հանգարտիան ֆիորիթի կը արուէր. այտու ամենայնիւ ան ալ այն միջոցին քաղքին գլխաւոր եկամտի աղբիւրներէն մէկը կը կացուցանէր։ Վմեն մէկ քաղաքացի պար- տաւորեալ էր տեղը՝ քաղքէն իրեւն վերին վարչութեանն՝ գնելու, որպէս զի այն տեղին իր սեպհական ստացաւաքը կարենայ համարուիլ։ Վարպէ՝ ամէն մէկ քաղաքացի ըստ իր կարողու- թեան քաղքին գլխաւոր եւ կամ աւելի նուազ բանուկ տեղւոյն վըայ իրեն համար յատուկ եր- կիր մը կը գնէր, որպէս զի իրեն տուն տեղ ու ծուկ շինէ։

Վս կարգը կը պահուէր կէս մ'իրերե օրէնք ու կէս մ'ալ իրեւն սովորութիւն։ Վս անգիր օրինաց տակէն ոչ զք ինք զինք դուրս հանել ուզեց։ —

Սկային Գ'երեւայ թէ եղած են այնպիսի անձններն որ ալ, որոնք առանց քաղքին վերին իշխանութիւնը նշանակուա՝ երկրատեք ուզած են ըլլալ, առանց երկրին տեղը քաղքէն ստեղծ գնելու։ Վսպէս պատահեցաւ ի մէջ այլոց 1736ին։ Ազգայնոցմէ մէկը՝ Զատիկ ԅովհաննէս երկրատեք ըլլալ ուզելով շխտակ Հէրմանշատ տըրուտի կառավարող վարչութեան զիմած եւ անկէ բաւական ընդարձակութիւն գնեցող եր- կիր ու տուն — Սամուէլ Բօք բողոքական քա- հանային տեղերն — իրեն սեպհականեւ ուզած է։ Եւ որովհետեւ երկիրն եւ ասոր վըայ եղած ամէն բաններն՝ ըստ օրինաց՝ Հայոցն էր, շատ ծանր եկաւ լաւազգաց ազգայնոց որ հայ մարդ մը՝ ընդհանուր օրինաց տակէն ինք զինք հանե- լով կառավարութեան գիմած եւ անկէ իրեն սեպհական անձին համար յատուկ երկրի մաս մը դուրս հանած առած է։

Ուստի եւ բոլոր Նղիսարեմութեալալայ ազ- գայինք տհաճութիւննին ցուցուցին այս տեսակ վարմունքին վըայ. եւ միաբան յայտնեցին թէ այնչափ աշխատանք յանձն առնելով ու այնչափ ծախք ընելով՝ քաղաքին ըստ բաւականի կարգի բերելու եւ իրենց մէջ օրէնքներ դնելու ետեւ, ըլլան անանկ մասնաւորներ՝ օր ըստ իրենց ըմաց այս օրէնքին ու կարգադրութեանց հակառակ գործեն, եւ իրենց յատուկ կալածանքն սեպ- հականն, չէ թէ քաղքէն՝ իրեւն իր օրինաւոր տիրորմէն, այլ աղբուռեանց վերատեսութեանն։

Քաղաքային վարչութիւնն այս՝ առթիւ մասնաւոր խորհուրդ գումարներով որոշեց որ այս տեսակ գործողութիւնը քաղքին սկզբան գէմ է, ու յաղորդաց գայթակղութեան պատճառ։ Ուստի եւ միաբանեցան որ ամենեւին չընդուն

որ այս բանս այնպէս մնայ. թէ քաղաքացիք բողոքեն, եւ իրենց ձեռագրովն ու կնքովն ստորագրեն թէ հակառակ են ջատիկ աղային այս բեկիսի քաղաքականութեան, թէ ամէն միջոց բանեցնեն եւ ամենախնայալի շինայն, որպէս զի ցմիշտ այս տեսակ գործողութեան առջեւն տեսուի: — Եւ իբրեւ ալ քաղաքին առաջին մարդիկներէն, — ինչպէս վարդ պիտ'որ տեսներ — Յ1 հօգի բողոքին տակ իրենց անունը օտորագրեցին եւ կնքեցին գրին:

Աս ընելէն ետեւ կանչեցին աղաչայ Զատիկն ու խնդրեցին իրմէն այս կերպ գործողութեան պատճառը. սակայն ինք լռիկանկան օճով մը պատասխան տուաւ թէ Գնացեղ վարչութեան, ու թէ որ կտաւաժաւութիւնը ձեզի յետս կը դարձնէ այն կալուածը, եւ ալ ես կը դարձնեմ:

Լսեցը ստոր նկատմամբ եղածները ժամանակակից արձանագրութենէն:

“Թիւ 1736ին Ապրիլի 30 էլէզարէզ քաղաքն:

“Էլիւս արքնատ՝ քաղաքին խորհուրդն, զորն որ կայ ամենին ձեռնագրին եւ մահին, վասն Աղաչայ գատիկին օճանելոյն որդուս սեպն, ինչպէս որ մէջ այլ առաջ քանից զայս թիւն, որ է այն վեր գրած այսինքն որպէս թիւ 1729ին փետրվարի 1ին, ինչպէս որ կայ գրած ալ առաջ նումր 4ին մէջ թէ որպէս կցվիւէ մեր քաղաքին խորհուրդը եւ ըսգիւրն մեր բանինը. որ Աստուծոյ որդուսութեամբն եւ կայսերին կրօնիկայովն շատ աշխատանքով եւ շատ խորճով կցվիւէ եւ Աստուծոյ որդուսութեամբն շատէն քիչէն զբաներս այսինքն զքաղաքին առաջ արարիլն ու հաստատիլիլնը ըստ կարանց մերոց ու գէր կայալալ մնացած բաներ եւ տեղանք քաղաքին ուղեւու եւ չանցընելու, զէ պէտք է. ու զապագան նայելու սեպն ալ եւ քաղաքին հանգըստութեանը սեպն ալ կու ջանանք ու պի ջանանք որքան որ կարենանք:

“Ետ այսորիկ մեր մերէն մէկ աղամն անունն զատիկ Օլանէտի որդի, որն որ խորհրդակից լինելով ճեմ մեզիկ էղիւ, առանց մեր կամային եւ առանց մեր խրքերին¹ ու գընացիլէ գըմարանն ու քալիլէ ու հանիլէ գրեթ ի վերայ բոք ջամուէին տեղանքնուն սեպն, որ ըսայ իրենը, ըսայ միեան ինքն լիպերդայ, որն որ զայս տեսնելով քաղաքն նայ արմացաւ ու կի տեսնուեց, որ մեր քաղաքին շատ զէնով է, զէ քաղաքին նեղուց է եւ քաղաքին շատ բանով կայ թշուր ըլալու, նայ այսօր քաղվէցաւ քաղաքն ու խոր-

հուրդ արին վասն վերջգրեալ բանին համար, թէ որպէս կու կամենայ վասն վերջգրեալ բանին. նայ արքնատ քաղաքն չի կամենալ, որ Աղայ գատիկն ունենայ մէնեանալիլն զատ լիպերգան մեր քաղաքն քով ու քաղաքին ձիգմիլի ու քաղաքին նեղուց ըսայ ու միայն իրեն լան ըսայ, նայ ստոր համար մեր ամէնէքեանա կու խոտանանք մէկմէկի ու կի կապվիլն մեր ձեռնագրովն ու մահովն այլ վար գրած թէ այստահետեւ ունենայ քաղաքն հանելու եւ խորճելու ուրեւիցէ ու չի թողու զայս բանս վար՝² եւ ինչ որ խորճանայ, զամենայն խորճն եւ աշխատանքն ունենայ քաղաքն փնտրելու. Աղայ գատիկէն, զէ թէ որ զայս բանս օր վար մնայ, նայ մեր քաղաքին գէշ օրինակ կու մնայ. եւ ամէն մէկն կայ օր գտաւը ծախէ եւ կէ թա կըրմայ. ու թեան մնայ նացայ վիլ փօփը մէջն քաղաքինը կու մնան. նայ վասն վասն ըստարգրեցալ այլ վար եւ մահեցնելն որ մնայ հաստատն” եւ այլն:

“Եւ նիգօշ իսրգուցի Պիրով Կ. Է.

Եւ վարգան խիգուցի Կ. Է.

Եւ ստորոտ քէլն աղայ Կ. Է.

Եւ լուսիկ քէլն աղայ Կ. Է.

Եւ ամիրայ մեղաւտի խնիւնի Աղաչայ Կ. Է.

Եւ Գաւիգ Շիմիլովցու Կ. Է.

Եւ Հանգոյ մեղաւտի խնիւնի Աղաչայ Կ. Է.

Եւ ըստիկ Թորոսին Աղայ Կ. Է.

Եւ Մարտիրոս քաղաքի լիկ Աղայ Կ. Է.

Եւ օլանէս գրեշուհի Աղայ Կ. Է.

Եւ խաչերես սիմնի Աղայ Կ. Է.

Եւ Նիգօշ սթէփանի Մարտրոյ Կ. Է.

Եւ մանուկ խիգուցի Կ. Է.

Եւ Միգոց Սիմնի Կ. Է.

Եւ խաչգոյ Միգոցի Կ. Է.

Եւ օլանէս վասիլի Կ. Է.

Եւ մանուկ անկեսնի Կ. Է.

Եւ խաչ Օլանի Կ. Է.

Մէլքոն կաշարի Կ. Է.

Խաչիկ քէլ լուսիկ Կ. Է.

Անկեսնա վոդնի խիգոցի Կ. Է. ”

Թեպէտ եւ խնդրին ասով չմնացաւ. վասն զի Զատիկ աղան Սամուէլ Բօրին երկիրները չկրցաւ առնուլ. սակայն քիչ մը ետքը զասոք յիշեալ բողոքական քահանային ժառանգները 300 ֆիորինով աւանդի գրին 1738ին Յովհ. Զատիկեանին: Եւ որովհետեւ 300 ֆիորինը չվճարեցին, Յովհ. Զատիկ այն գումարին վրայ 1000 ֆիորին ալ աւելցնելով՝ գնեց Մարիամ

¹ Բօլք:

² Առանց մեր գիտուելու (”):

¹ “Վար թիւ 1” այնպէս թիւ 173

Թերեզիայէն այն երկիրներն, եւ այսպէս՝ եղաւ անոնց տէրը։¹

Աս միջոցին կը տեսնենք որ Եղիսաբեթ թուպիս ալ, ըստ սովորութեան ուրիշ ազատ քաղաքաց, մարդ կը իրկէ Հերմանշպետս որ պահանջէ թէ աշ արուի դատարանին, առաջականութիւն եւ այլն։ Կը սահմանուի խորհրդաւորանին մէջ որ «Երթովի Սիպիւր, որ Հաննիք զաղին թուղթը, օր ամսն աղ մեղին, պիտովի եւ աղանուս, որպէս օգնէ քաղաքաց»։ Եւ իրօք ալ կը գտնենք թէ ի զուր չեն քալեր։ Կ'ընդունին աղը ճորի, գառաւորը՝ 12 կնիցիւնար, իսկ 12 խորհրդականներն, ինչպէս նաեւ նոտարն ու թաւ կնիցիւնար. ու ամէն թէ մէկ տարին Համար, այլ «մշտնջենական եւ ամէն տարին պիտո արեւրի Լատառոյ որդիութեամբն»։ Սակայն իւրաքանչիւր որ իր սեպչական ծախքովը կամ կառքովը պէտք է որ բերել տայ՝ իրեն շնորհուած աղը։

Վերը (էջ 198) տեսնենք թէ միս կտրելու, ոգեւոր ըմպելիք ու գինի ծախելու իրաւունքին նկատմամբ Եղիսաբեթ թուպիսը չէր ու արքունական կալուածաց վերատեսչութիւնը չէր ցան մեղքինին գտնել։ Քաղաքն ի սկզբան 150, ետքէն 350 ֆիորին տուաւ. այն իրաւունքն իրեն սեպչականելու համար։ Այս անմիաբանութեան վերջ տրուեցաւ Կարոյտի հրովարտակին Յերորդկետովն, որուն զօրութեամբ կը շնորհուի Եղիսաբեթ թուպիսը չէր ու մահաւորութեան ու գինեւորմանութեան իրաւունքը, այն պայմանաւ որ քաղաքն այս իրաւանց գործածութեան համար արքունական գանձու տարէ տարի 400 հունգարական ֆիորին վճարէ։ Հայք յանձն առած կ'երևան այս բանս, վասն զի իրենց միայն առաւել շահուն կը ծառայէր։ Առաքի եւ կայսերական հրովարտակին հրատարակուելէ չորս ամիս ետքը կամ թէ ըսենք 1734 տարւոյն սկիզբները կը սկսին Հայք կարգադրութիւններ ընել չէ թէ միայն գինի ու օղի, այլ նաեւ երկաթ ու բամբակ ծախելու իրաւունքին նկատմամբ։ — Երեքն ալ մենապաճառութեան տակ ձգեցին։

Առաջինն, այս ինքն օղի ծախելու իրաւունքը կու տայ քաղաքը Ծարուկ Լսցու աղային վարձու (arrenda), տարւէ տարի 50 մաճարի ֆիորինով², ու կը ծանուցանէ թէ ինքը՝ Ծարուկ

կրնայ թէ մեծ ու թէ պոտիկ չափով Ծախել օղին։ Սակայն Խերիշն ամենեւին հրաման չէր անցնել ընելու, ոչ քաղաքին՝ Վալաքաց կողման թաղին մէջ եւ ոչ ալ քաղաքէն դուրս։ Այլ որ գաղտնաբար Ծախելու ըլլայ կը պատժուի եւ օղին ալ իրմէն Գաւառուի։ Օղեւաճառ հրոնայ կրնայ գալ ու Ծախել ար մը միայն, եւնպիսի պայմանաւ որ վարձագինը աղայով մը երկուրդ ու իր օղին քննէ, Ծախելու օլւոյն գինը կտրէ եւ ամէն մէկ չափին համար իրմէն առնու ստակ մը։ Հնորհուեցաւ նաեւ, ըստ ինքզոյ վարձառուին, որ Մատթէուեան գերդատանին անուն ալ ըլլայ օղեւաճառութեան տեղը, բայց ինչ որ այն պահ ղոյնէն Ծախելու, վարձակալը անու, ու քաղաքին առակ ապ իրելու թէ պոտիկ չափով Ծախելու ըլլար։ Երեցիկներ միայն իրենն եւ ոչ թէ քաղաքին օղին կրնայ Ծախել։ Իսկ մէկալ գինեւաճառութեան տեղը՝ ազատ ըլլայ պոտիկ չափով Ծախելու, ամէն տեսակ օղի, նաեւ չօփրի (գինււլ օղի), սակայն ոչ թէ պոտիկ, այլ մեծ չափով։ — 2. Երկաթ ծախելու նկատմամբ որոշուեցաւ որ վարձակալին զատ ոչ որ իշխանութիւն ունենայ երկաթ ծախելու, եւ ոչ մէկը՝ մէկալին փոխ տալու՝ սէ ջորինին, ոչ վարսախի, ոչ խոտի եւ կամ որեւիցէ բանի համար, եւ ոչ ալ Վալաքաց թաղը կրնայ դնել որ հոն Ծախէ. վասն զի երկաթ ծախելու իշխանութիւնը միայն վարձառուին է։ Բայց թող կը արուի որ սոնապաճառն օրը կ'արենայ Ծախել ամէն մարդ. սակայն անկէ դուր չէ. եւ օլ մ'անէ ու այս բանս իմացուի, 12 մաճարի ֆիորինի տուգանք պիտի պատժուի։ Բայց անկէ որոշուեցաւ որ վարձառուն գերկաթը՝ երկու դրացի քաղաքներէն, այսինքն Էւեպտուրկէն ու Մտիտալէն անկէ թանկ պիտի տայ։ Կը ծանուցանէ այս առթիւ ժողովն ան ալ, որ երկաթ ծախելու իրաւունքն առած են Վալաքայ Պետրոս Գէլեանց եւ Վալաքայ Մարտիրոս Բաղդու պանեանց 30 մաճարի ֆիորինով։ — 3. Բամբակ ծախելու նկատմամբ որոշուեցաւ որ միայն սոնապաճառի ատեն կրնայ ամէն մարդ Ծախել, բայց անկէ դուրս ոչ երբեք. Ծախողը 12 մաճարի ֆիորին տուգանք պիտի վճարէ. թէ վարձառուն է արուեստաւորաց ընկերութեան գլխաւորը՝ Վալաքայ Հանգոյ, որ արու-

¹ Տես Զաքարիայ գերդատանին արձուականութեան թուղթը։ 1750 Մայիս 3։

² Մաճարի ֆիորինը մը հիմախուս գրամով 38 գրամական կամ ըսելով 35 անգամ կ'ընէ։ Ըսել է թէ Ծարուկ աղայն տարէ տարի — մը հիմախուս սառնիկ հալուելով — 16 ֆիորին 66 գրամական կը վճարէ քաղաքին՝ օղեւոր ըմպելիք Ծախելու իրաւունքին համար։ Ինչպէս կը փոխուի

Ծանախելու ամէն բան։ Այս իրաւունքը հունգարական տուգանքով անկէ չորս տարի յառաջ՝ փոփոխութեան դատած կամ իրեն սեպչականութեան է, ու անց 157.000 ֆիորին ունեցող փոխառութեան թուղթը մը առած է 4 1/2 % շահագի։ Իսկ փոխառը անորոշի համարը՝ Սղիսաբեթ թուպիսը քաղաքին օղեւոր ըմպելիք ծախելու իրաւունքն Գաւառու հիմախուս տարէ տարի 9200 ֆիորին աստիճանաւ։ Այս գումարը մէկուկէս դար յառաջ եղանի 550 պատիկն է։

և և արդի 13 հունգարական ֆիրմանի առանձն է այս իրաւունքը:

Ահա այս՝ 1734 Յռնուարի երկուքին ա. վեցին եղած երեք որոշմանց բնագիրը:

“1734 ընվարի 2ին երկուքերէ քաղաքն.

“Գիտացվի որ տվանք ըզբախին արըն-տայով Աղաչայ Դարբուկին առցուան, մէկ տարով, որ ինքը ծախէ գուբով¹ ալ եւ վատրայով² ալ եւ ընդոր զաղենայ. որ տայ քաղքին ծ մանրի մանրի. որ օգիւնուն ամենեւին ըստօտ չիլայ³ ծախելու: ոչ մէկ հայի մըն ալ. եւ ոչ ունենայ մէկն ի մէկն ծախելու. օրսինոցը կամ քաղքէն գուս, զէ թէ որ գաղէր մէկն ի մէկն որ ծախ-կաւար ծախէր, նայ զգնպիսին անպատճառ ու-նենայ ճուբում տալու ժէ մճրի. կէսն զընա-ծին ըլլայ, եւ կէսն արընտագործին⁴ ըլլայ. եւ ըստին ալ արընքի անպատճառ: Եւ գիտացվի որ թէ որ ճըհուտ ըստի բերէր, նայ ծախէ ձ որ մը. նա ին պանը Կարու. գուբէն արընտագործը. եւ ունենայ արընտագործն մէկ աղայով մը զճհրին ըստին գին կորելու: Եւ գիտացվի, ինգրովե-ցաւ. վերայ գրեալ Ծարուկը որ թօղուն, որ մա-գէնէն ծախվի ըստին. ու ինչ ըստին էլէր ատ գըրէնային⁵ չարանուն, նայ ինչն պի առնու. ու պան պիտայ քաղքին ընդօր որ բուգրագի⁶ ծա-խէր նայ, պնպէս պի վիճարէ մեղէ. նմայ թէ՛ ունենայ երիձգինը զերեն ըստին ծախելու, չէ մերը, տարը մէկալ գըրէնան մերը՝ սրպօտ պիլայ բուգրագի ծախելու, թէ չարի թէ հի ինչ թուրուտ ըստին չէ գուբով:”

“Գիտացվի որ զերկամբը Աղաչայ պետրոսն օլանէսին տվանք մինչեւ տարին լմայ, որ տայ դաբըայ կամ արանայ քաղքին 30 մանրի, այս-պիսի գծառիձիպի վըլայ⁷ որ օգկային ամենեւին սրպօտ չիլայ որ ծախէ երկամբ. եւ ոչ փոխ տայ մէկը մէկալին, եւ ոչ ցորենի վըլայ տայ. կամ օլուսի⁸, կամ խօտի, կամ լիւնեւիցե. եւ ոչ սրպօտ ըլլայ որ օգկայ տեղ զնէ օլանինոցը որ ծախի, զարտը արընտագործ ծախէ: Եւ գիտացվի որ շօգօտօլին⁹ իլայ ծախելու հի վօվ,¹⁰ տարը

շօգօտօլին թխանս՝ ամենեւին չի ծախէ, զէ թէ որ զայնպիսին իմացվէր որ ծախիլէ, կամ հրա-մայէն գուս էլէր նայ, գիտացվի որ ունենայ ճուբում տալու 12 մանրի, եւ այս ճուբումն կէսն զընամանին է եւ կէսն արընտագործին է: Եւ գիտացվի որ արընտագործին ալ թխան չի ծա-խին ինչպէս չիկիլվարն ու մէտաւնէ կի ծախվի նայ, եւ գիտացվի որ զվերոյ տուան ունենայ վիճարելու իրեք անկտրայով¹¹ Գ մօրը կի լմնայ նայ, տայ մէկ անկտրան. Գիտացվի որ Աղաչայ պետրոսը քէլեանց եւ Աղաչայ մարտի-րօր բագրուպիսնց իրենց հրամանքներն ին արըն-տագոր երկրթինը:”

“Գիտացվի որ զբամաղան ալ տվանք արըն-տայի Աղաչայ սարըսգային հանգոյնի, որ տայ քաղքին 18 մանրի, որ օգկային ամենեւին սրպօտ չիլայ որ ծախէ, զէ գաղի որ մէկընմէկը որ ծախէ, նայ գիտացվի ճուբում, վերոյ ճուբում պիլայ, տարը շօգօտօլին սրպօտ է ամենին որ ծախին:”

Գիտենայ ժամանակ գրուեցաւ նախ շու-կոյի վերապացու մը որ պիտի հսկէր ու առնէր տամոյց, այսինքն մաք՝ այն աղբանքներն ու երկրի բերքներն, որոք քաղքին վաճառանոցը կը մնացնէին: Ետք վըլայը որոշեց որոշմունքներն են որ վաճառանոցն եկած մէկ չափ (մեցէն) ցորենէն չառնուի մաքս, սակայն աւելին՝ առնուի. եկամուտը կամ մաքսը վաճառուին է: Զորի ծառայողն ինչպէս նախ անգրէնամիշը մաքս վճա-րելէն ազատ էին:

“Խորհուրդ եղաւ Պատուէի զնաճն վան պաղըին համար գիտացվի որ տվանք Աղաչայ օլանէսին գրէչուկներ, որ տայ քաղքին դաբըայ 36 մանրի մանարի որ ունենայ իրեն հրամանքը քաղքը գտաւան ինչ որ բերվի պագարն. նայ գիտացվի ինչ որ ա. միշայ ցորենէն չի արնու-տամոյց, տարը¹² ալ շատ բերվէնայ, արընքի. ու շօգօտօլին ալ ինչ որ քաղքի իրեն հրամանոցն է: Եւ գիտացվի որ ետգալուսն՝ մօտէն չի առ-նու. տամոյց, եւ վաճն օլուսին թէ որ հրապայէն պակաս է նայ, տամոյց չի արընքի եւ գիտացվի որ քաղքըցոյը մօտէն չի առնու. տամոյցն. եւ ու-նենայ վիճարելու երկու անգամ տարին զվերոյ տուանս, կէսն ունիսի եւ կէսն ունիսի ամառնս:

(Ըբառանկէն)

ՅՈՎԷ. ԱՆՆՅՈՒ

¹ Kupas, հուգարերեն շափ մըն է, որ հիմնական չափով հաշուելով ըստ 12 անգրիթի է:

² Veder, հուսար է 10 լիթր:

³ Szabad, հունգարերեն է, ազատութիւն, հրաման կը նշանակէ:

⁴ Arendator լատ. բառ է, վաճառու կը նշանակէ:

⁵ Koresma, հունգ. բառ է, նշանակութիւնն է գինետուն, պանդոկ:

⁶ զընշանակէ, կարծեմ, մօտեմառ կամ պղծիկ լափով:

⁷ իլայն թէ է:

⁸ Ղաշանութիւն է, “բայց մեր մէկալ գինետունը”:

⁹ Ալմախի պայմանաւ:

¹⁰ Վարակ, վաղաքերէն բառ է:

¹¹ Sokadalom հուգարերեն է, կը նշանակէ՝ առնա-վաճառ:

¹² Ամէն մաքս:

¹ Միշայն թէ . . . անգրին:

² Angaria լատ. բառ է, կը նշանակէ՝ արց որոշաւ ժամանակ մը ձկն վաճառուներ:

³ Բայց սակայն, միշայն թէ է:

⁴ Jobbaga հունգ. բառ է, կը նշանակէ՝ շքի ծառայ: Գ: